

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

וארא

(חלק בא שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וארבע לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלוקטי שיחות
שבוע פרשת וארא, כו טבת — ג' שבט, ה'תשפ"ד (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2024
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

וארא

אמרו לי מה שמך . . ולא הרהרו אחר מדותי, משא"כ משה – ,ואתה אמרת מה שמו . . למה הרעותה".

וממשיך רש"י (לאחר שמביא הפירוש השני הנ"ל): „ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים כו' (ומקשה על כך שתי⁸ שאלות, ולאחר מכן מסיים) לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו⁹ והדרשה תדרש שנאמר¹⁰ הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות".

בפשטות נראה שבדבריו אלו נתכוון רש"י להשמיענו כדלהלן:

(א) על-פי דרך הפשט אי אפשר לפרש את הכתוב כפירוש המדרש, לפי שאין זה „מתיישב אחר המקרא", והרי כבר הביא רש"י בהרבה מקומות¹¹ את הכלל ש„אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא", ואין הוא מביא אלא „אגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו"¹².

(ב) לאידך גיסא, רש"י מבהיר שאין הכוונה בכך שבפירושי התורה אין מקום כלל ח"ו לפירוש המדרש, אלא

א. על הפסוקים שבתחילת פרשתנו – „וארא אל אברהם גו' וגם הקימותי את בריתי אתם גו'" – הביא רש"י² שני פירושים:

(א) תוכן פסוקים אלו הוא הקדמה³ לפסוקים דלהלן⁴, „וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל גו' לכן אמור לבני ישראל גו' והוצאתי אתכם גו'": מאחר שהקב"ה הביטיח לאבות וכתר עמהם ברית „לתת להם את ארץ כנען"⁵ ועדיין לא קיים זאת, על כן אמר הקב"ה כאן „וגם אני שמעתי גו' ואזכור את בריתי. לכן אמור גו'"; היינו שעתה יקיים את ההבטחות.

(ב) „ורבותינו דרשוהו לענין של מנעלה שאמר משה⁶ למה הרעותה"⁷. היינו שפסוקים אלו מתייחסים לענין שנאמר קודם לכן והם באים כמענה לאמירת משה „למה הרעותה"³ – כי בהם מתבארת מעלת האבות: „לא

(1) ו, ג-ד.

(2) עה"פ ובפסוק ט שם.

(3) ראה רא"ם ריש פרשתנו (ד"ה על שהקשה). גו"א וצידה לדרך שם. דברי דוד (להט"ו) ו, ט. באר יצחק שם (וריש פרשתנו). ועוד. ויש שפירשו באו"א. ואכ"מ.

(4) שם, ה.ו.

(5) שם, ד.

(6) שמות ה, כב.

(7) בה"א לבסוף! שלא כרגיל כלל – ראה פסוק שלאחריו „הצלת" בלא ה"א. וכן בכ"מ! וראה מסורה בנוגע להרעותה. – וראה בחיי ומגלה עמוקות עה"ת כאן, דמרמזת על מדת הדין.

(8) ובמושב זקנים עה"ת עה"פ – שג' קושיות יש כאן. ע"ש.

(9) ע"פ משלי כה, יא.

(10) ירמ' כג, כט.

(11) רש"י בראשית ג, ה. שם, כד. ועד"ז בכוכ"מ מקומות.

(12) ל' רש"י בראשית ג, ה. ועד"ז בעוד מקומות.

ג. בפשטות יש לפרש שהטעם שהביא רש"י פירוש "רבתינו" הוא כיון שלפי פירוש זה יתיישבו כמה שאלות שאפשר להקשות על-פי הפירוש הראשון (על-פי פשוטו):

על הנאמר בתחילת פרשתנו "וידבר אלקים אל משה" – פירש רש"י: "דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה"; ומאחר שעל פירוש זה לא כתב רש"י "ורבתינו דרשו" (וכיוצא בזה), מוכח שזהו פשוטו של מקרא¹⁴.

ולפי זה נמצא שגם על-פי הפירוש הראשון הנ"ל שהביא רש"י [שהאמירה "ויאמר אליו וארא גו" אינה המשך לנאמר לעיל "למה הרעותה", אלא הקדמה לנאמר להלן "וגם אני שמעתי גו' לכן אמור גו'"] – הנה (ארבע) תיבות הללו, "וידבר אלקים אל משה", הן ענין בפני עצמו, ובאות אכן בהמשך לאמירת "למה הרעותה" שבפרשה שלפני זה.

אלא שדבר זה רחוק מלהתיישב כדבעי, שכן,

[נוסף על כך שלפי זה עלינו לחלק את הפסוק, "וידבר גו'" לשניים: תחילת הפסוק, "וידבר אלקים אל משה", באה בהמשך לפרשה שלפני זה, ואילו מהתיבות (בחציו השני של הפסוק) "ויאמר אליו אני ה'" (שהוא תחילת האמירה, "וארא גו'" דלהלן) מתחיל ענין חדש, הרי].

תיכף לאחר שאלת משה "למה

"והדרשה תדרש", כי דברי תורה מתחלקים לאופני לימוד שונים ("כפטיש יפוצץ סלע"), ולפי דרך הדרש – אדרבה, "הדרשה תדרש".

ב. אלא שלפי זה תמוה:

(א) אין זה מדרכו הרגילה של רש"י להביא פירושים ולאחר מכן לדחותם, אלא דרכו היא לומר מלכתחילה את הפירוש המתאים לפשט המקרא; ואילו כאן העתיק רש"י את פירושה של רבתינו (ובאריכות), ותיכף לאחר מכן מבאר הטעם לשלילתו (לפי שאינו "מתיישב אחר המקרא").

(ב) גם אם תמצי לומר שרש"י נצרך להדגיש שגם כאשר אי אפשר לאמץ (בדרך הפשט) פירוש מסוים (מן המדרש) הרי הוא פירוש אמתי של תורה, כיון שדברי תורה הם "כפטיש יפוצץ סלע" – היה לרש"י להבהיר זאת במקום שבו כתב בפעם הראשונה כי אין הוא מביא בפירושו אגדות שאינן מיישבות את דברי המקרא, והיינו בפרשת בראשית¹³.

[ובפרט ששם דוקא ביאר רש"י כמה פרטים אודות המדרשים: "יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבתינו על מכונום בבראשית רבה ובשאר מדרשות, ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו" (בדומה ללשון רש"י כאן); ואם כן היה לרש"י לבאר על אתר שם את דבריו ולסיים "והדרשה תדרש שנאמר הלא כה דברי כאש כו' מתחלק לכמה ניצוצות"].

(14) ראה רא"ם ריש פרשתנו (סד"ה על שהקשה) מה שהקשה על המפרשים דפרש"י זה הוא על פי המדרש שהביא רש"י בסיום הענין.

(13) ג, ת.

(ובאריכות) את פירוש „רבתינו“, בשעה שאין הוא מקבל אותו?

והרי גם במקומות שבהם רש"י מבקש רק לציין כי במדרש מופיע פירוש המיישב קושיא העולה לפי פשוטו של מקרא (אלא שרש"י אינו מקבל פירוש זה בדרך הפשט) – דרכו לומר בקיצור „יש מדרשי אגדה רבים“¹² וכיוצא בזה (כמו שמצינו בפירוש רש"י בכמה מקומות¹⁷), אבל אין הוא מעתיק את גוף דברי המדרש.

ה. בסיום דברי רש"י (הנ"ל) – „והדרשה תדרש שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות“ – דרוש ביאור:

על הלשון „מתחלק לכמה ניצוצות“ מצינו שקלאוטריוא במפרשים – מהו הדבר „מתחלק“:

לפירוש אחד¹⁸ – לשון זו קאי על הסלע: „וכפטיש יפוצץ סלע“ – הסלע נשבר לרסיסים על-ידי הפטיש [וכן פירש זאת רש"י בפירושו לש"ס במסכת שבת¹⁹: מה פטיש – מתחלק הסלע על-ידו לכמה ניצוצות].

לפירוש שני²⁰ הכוונה היא לפטיש

הרעותה גו" נאמר המענה מהקב"ה „עתה תראה וגו'“¹⁵; ואם כן, מאיזה טעם יפריד הכתוב ארבע תיבות (בלבד) – „וידבר אלקים אל משה“ – מן המענה דלעיל, ויקבע את מקומן בפרשה נפרדת (בפרשיות ספר התורה), ואף לא באותה פרשה מפרשיות השבוע¹⁶.

ומשום כך הביא רש"י פירושם של „רבתינו“, שלפי פירוש זה הפסוקים „וארא גו' וגם הקימותי גו'“ הם המשך לנאמר „וידבר אלקים אל משה“ – כי אלה הם „דברי משפט“ אשר דיבר ה' אל משה „על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה“.

ד. אבל כד דייקת אי אפשר לתרץ כן, שהרי רש"י כתב להדיא „ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים“, היינו שהקשיים שיש בפירוש זה רבים (וגדולים כליכך) עד שאי אפשר כלל לקבל פירוש זה בדרך הפשט (אע"פ שהוא מיישב שאלה או כמה שאלות) בכתוב.

ומעתה הדרא קושיא לדוכתא – למה העתיק רש"י כלל ועיקר

29

(17) לדוגמא, בפי בראשית בלבד: ג, כב, ג, כד, ד, ת, ה, א, ו, ג.

(18) ס' הזכרון (אבל מסיים: לא נראה פי' זה לאחרונים כו.). שפ"ח. ועוד. וראה גם נחלת יעקב.

(19) פת, ב. – ועד"ז היא הגירסא בדפוס ראשון רש"י (עה"ת) כאן: מה הסלע הזה מיתפוצץ לכמה ניצוצות כך דברי תורה מתחלקין לכמה ניצוצות. ובא' מכת"י רש"י (שתח"י): מה פטיש זה מתחלק הסלע על ידו לכמה ניצוצות אף דברי תורה מתחלקים לכמה טעמים.

(20) באר מים חיים (לאחי המהר"ל) כאן

(15) שמות ו, א. וראה פרש"י שם (ולקמן הערה 53).

(16) כקושיית היריעות שלמה (מהרש"ל) על פי הרא"ם (ועוד) שהכוונה ב„דבר אתו משפט“ היא להעונש הנזכר למעלה במאמר עתה תראה ולא בל"א מלכים. ועד"ז קשה בפי' הבאר יצחק (בפי' הב') שהכוונה שהקב"ה דבר אתו עוד דברי משפט אלא שהכתוב לא פירטם.

ביריעות שלמה פי' שכונות רש"י היא „דכל מה שדיבר א"ח עמו ה' דין קשות“ (ועד"ז פי' בגו"א). אבל מסתימת ל' רש"י לא משמע כן. וראה לקמן הערה 54.

והנה, בכל אחד מן הפירושים יש לכאורה קושי:

בפירוש הראשון אין מובן (כקושיית הרא"ם): מאחר שהסלע הוא ה"מתחלק" – למה נקט רש"י הלשון "ניצוצות", המתאימה (יותר²⁸) כלפי "דבר המאיר", ולא כתב בלשון "מתחלק לכמה חלקים"²⁹?

הפירוש השני אינו מובן כלל על-דרך הפשט (נוסף על כך שקושיית הרא"ם הנ"ל בעינה גם לפירוש זה³⁰):

ש' רפ"ח ניצוצים פ"ה) . . דכמו שהפטיש הזה בהכאתו על הסלע הקשה יזרוק ניצוצו' אש הרבה מן הסלע כו"ם** (וכ"ה לקמן שם ע' תתמו (תו"ח שם)). וראה לקמן הערה 34, 35.

(28) ברא"ם כתב: "שלא מצינו שם ניצוץ אלא בדבר המאיר". אבל ראה יפה מראה ונמוקי שמואל שבהערה 26 שמצינו הלשון ניצוצות גם בדבר שאינו מאיר.

אבל מ"מ קשה כפנים: מדוע לא נקט רש"י לשון ברור, כמו "חלקים"? ובפרט שפירושו על התורה* נכתב גם בשביל בן חמש למקרא. ובבאר מים חיים: לשון ניצוצות אינו נופל שפיר על חלקי שברי הסלע המתפוצצים ומתפורים (אבל ראה הערה 30).

(29) בא' מכת"י רש"י שתח"י אי' "חלקים וניצוצות". אבל בדפוס ראשון, שני, שאר כת"י רש"י שתח"י ובדפוס רש"י שלפנינו – הוא כפנים.

(30) כמפורש ברא"ם. וצ"ע בבאר מים חיים שם, שמקשה כן על הפירוש דקאי על הסלע, וממשיך בעצמו, שמשמע דעת רש"י . . שהפטיש יפוצץ מן הסלע . . לכמה שברים וחלקים".

(** וראה נוסחא שני' שם: שמכה בפטיש על הברזל המלוכלך . . מוצא הניצוצין הניכללין בברזל המלוכלך כו'.

(* משא"כ בפרש"י לשי"ט (שבת סס) שנופדש, מתחלק הסלע על ידו לכמה ניצוצות". אבל ראה נחלת יעקב שבהערה הקודמת.

[ויש²¹ גורסין כן בפירוש רש"י כאן עצמו – כלשון הגמרא²² – "מה פטיש זה מתחלק כו"ם], היינו שמדובר כאן על סלע קשה השובר ומבקע את הפטיש²³.

ולפירוש שלישי²⁴ הלשון אכן מתייחסת לפטיש, אבל אין משמעותה שהפטיש גופא מתחלק לחלקים²⁵, כי אם שעל-ידי הכאת הפטיש על הסלע²⁶ ניתזים מן הפטיש²⁷ ניצוצות של אש.

(וכמעט שמשמע שדעת רש"י כו"ם). וראה הערה 30.

(21) כן משמע מהרא"ם, גו"א, דברי דוד ועוד – דגרסי כן ברש"י. ובס' הזכרון: כך היא הגירסא הנכונה. וכן הוא בכת"י רש"י אחדים שתח"י (ובא' מהם נתוספו תיבות אלו על הגליון). אבל ראה נחלת יעקב ש"ב, בגי' שלנו אין אלו שלש מלות מה הפטיש הזה" (ועד"ז ליתא בדפוס שני, כו"כ כת"י רש"י שתח"י, ובדפוס רש"י שלפנינו). (22) שבת שם. וכן בסנהדרין לז, א.

(23) כפירוש ר"ת בתוס' שבת וסנהדרין שם. וכן בתוס' סוכה נב, א. קידושין לז, ב. – הובא בכו"כ מפרשי רש"י כאן.

(24) רע"ב, גו"א, דברי דוד ונמוקי שמואל. וראה חדא"ג מהר"ל קידושין לז, ב. וז"ג (אד"ז) רצב, ב.

(25) ראה לקמן הערה 35.

(26) והרא"ם פירש: "כזה הפטיש המפוצץ הסלע שהוא עב מאד ומרוב עביו כשמוציאין אותו מן האש מתחלק לכמה ניצוצות מרוב חומו . . ופי' הפסוק הנה כה דברי כאש וכפטיש יחד מה הפטיש שבאש כו"ם".

וכבר הקשו עליו בכ"כ מפרשים (ראה נחלת יעקב. יפה מראה לירושלמי נדרים (פ"ג ה"ב – הועתק ביריעות שלמה ומלאכת הקודש (על פרש"י) (כאן). נמוקי שמואל. ועוד). ואכ"מ.

(27) ונחלת יעקב כאן, שהסלע* מתחלק לכמה ניצוצות של אש. וכן מפורש במאמרי אדה"ז – תקס"ה כרך ב ע' תתמו (תו"ח שמות תג, ב): ומבואר בוהר (ראה זח"ג רצב, ב) וע"ח (ראה

(* ובפ"י הא' מפרש "סלע מלשון סלעים ודינריס", ע"ש. ולהעיר מחדא"ג מהרש"א סנה' שם.

הנה]: פשטות הלשון „מתחלק לכמה ניצוצות“ היא, שגוף הדבר מתחלק³⁴ (ולא שיוצאים ממנו – ובאופן של „מתחלק“ – ניצוצות)³⁵.

ומכל האמור עולה תמיהה רבתי בכל זה: מאחר שרש"י כתב פירושו בסגנון ברור, ובאופן שיובן (אפילו) ל„בן חמש למקרא“ – מדוע בנידון דידן כותב הוא את הענין באופן סתום, הנותן מקום לשקלא־וטריא ולכמה פירושים בכוונת דבריו?

והתמיהה רבה אף יותר: ומה אם בפירושו על הש"ס³⁶ טרח לבאר באופן ברור את פירושו במאמר חז"ל זה (שמשמעותו היא ש„מתחלק הסלע“³⁷, כנ"ל) – הרי על־אחת־כמה־וכמה שהיה לו לעשות כן בפירושו על התורה!

הניצוצות אש הניתזין מן הפטיש (ומה שפי' בגו"א צ"ע, כדלקמן הערה 35).

34) וקושיא זו היא גם על הנחלת יעקב שפי' שהניצוצות אש ניתזין מן הסלע.

35) בגו"א כאן: „וכמו שהמקרא שהוא דבר ה' אינו מתחלק בעצמו רק בטעמים היוצאים ממנו, וה"נ אין הפטיש בעצמו מתחלק רק הניצוצות היוצאים ממנו“. אבל צ"ע, שהרי פשטות הלשון „מתחלק“ (ול' יחיד) מורה שהדבר עצמו מתחלק.

בנמוקי שמואל „כי הפטיש עצמו הוא הוא המתחלק לכמה ניצוצות של אש כי הקליפות הנקלפים מהפטיש מחוזק הסלע מתהוים הקליפות והשברים הם לניצוצות של אש ממש“. אבל אין רמז מכ"ז בפי' רש"י, כי פשטות הלשון „כפטיש יפוצץ סלע“ מורה על התפוצצות לכמה שברים וחלקים. 36) שבת שם.

37) אף ששם מוכרח רש"י לפרש שהכוונה על הסלע, כי לשון הגמרא הוא „מה פטיש זה מתחלק כו“.

א) לפרש בלשון „כפטיש יפוצץ סלע“ שהפטיש מתפוצץ על־ידי הסלע³¹ – הרי זה היפך הפשט [ובפרט לפי הגירסא שלפנינו³² בפירוש רש"י, שאין מופיעות בה התיבות „מה פטיש זה (מתחלק כו)“ – אין כלל מקום לומר שרש"י, הדורש ומחזר בכל מקום אחר הפשט (והבהירות) דוקא, יכתוב בפירושו גופא (א), „כפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות“ באופן סתום, (ב) ובאופן שכוונתו היא (היפך הפשט דקאי על הסלע) – לפטיש].

ב) היה לרש"י לפרש בבירור שמדובר כאן על סלע קשה שעל־ידו מתפוצץ הפטיש³³ (שלא כמו סלע רגיל, אשר – אדרבה – הפטיש הוא שמפוצץ אותו).

ואף הפירוש השלישי אינו מובן, שכן [נוסף על הנ"ל, שעל־דרך הפשט אין לפרש הלשון „כפטיש) יפוצץ (סלע)“ דקאי על הסלע³³,

31) ראה השקו"ט בתוס' שנסמנו בהערה 23 (ומה שכתבו שהוא כמו „יפוצצנו סלע“ – אם הייתה כוונת רש"י כן, הו"ל לפרש כן בהדיא, ולא לסתום).

32) ראה הערה 21.

33) מכש"כ מזה שתוס' הוצרכו לפרש זה, ולהביא רא"י ע"ז ממדרש.

33*) לכאורה אפשר לתרץ, שלהמפרשים הנ"ל, מ"ש רש"י „מתחלק לכמה ניצוצות“ אינו פירוש של התיבות (שבכתוב) „וכפטיש יפוצץ סלע“, כי אם דבר נוסף: כאשר „פטיש יפוצץ (– מכה על) סלע“, אזי „מתחלק (הפטיש) לכמה ניצוצות“ (ניתזין ממנו ניצוצות).

אבל [נוסף לזה שבגו"א שם מפורש „שהסלע מפוצץ הפטיש שיוצאים ניצוצות מן הפטיש כו“ – הרי' לפ"ז אינו מובן כלל: למה שבק רש"י „התחלקות“ (התפוצצות) הסלע לכמה חלקים המפורשת בקרא, ונקט ומחדש התחלקות של

ו. ודיוק נוסף בלשון רש"י הנ"ל:

[במסכת סוכה⁴¹ ובמסכת קידושין⁴² מופיע המאמר „אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש . . אם ברזל הוא מתפוצץ, דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע“.

אבל שם מובן היטב הטעם שבגמרא הובאה גם תחילת הפסוק⁴³, שהרי הסיבה לכך שעל-ידי „משכהו לבית המדרש“ נפעל ש, „אם ברזל הוא מתפוצץ“ היא (כפירוש רש"י שם) – „שהתורה⁴⁴ כאש נמשלה המפעפע את הברזל“, וממילא שם נוגעת ומוכרחת הידיעה שדברי תורה נמשלו לאש – „הלא כה דברי כאש“.

אך בנידון דידן – לכאורה אין נחוצה כלל תחילת הפסוק].

ז. התמיהות האמורות (סעיפים ה' ו) מתחזקות ביתר שאת כאשר נשווה את פירוש רש"י כאן עם פירושו לעיל, בפרשת וישלח⁴⁵:

על הפסוק „ויקרא לו א-ל אלקי ישראל“ הביא רש"י שני פירושים – אחד על-דרך הפשט ופירוש נוסף ש„רבותינו דרשו“ – ומסיים: ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי.

הובאה – לענין „שניהם בדבור אחד נאמרו“ – גם התחלת הכתוב „הלא כה דברי כאש נאם ה'“ וראה הערה 56.

(41) נב, ב.

(42) ל, ב.

(43) כן דייק גם במלאכת הקודש שם. וראה חדא"ג מהרש"א סנהדרין שם.

(44) ל' רש"י בקידושין שם, ועד"ז פ"י בסוכה שם. וראה רע"מ בהעלותך קנב, סע"ב. ולהעיר מגירסת (ופי") הריטב"א בקידושין שם.

(45) לג, כ.

בהבאת הפסוק „וכפטיש יפוצץ סלע“ העתיק רש"י וצירף גם את תחילת הפסוק – „הלא כה דברי כאש נאם ה'“. ואינו מובן: במה נוגעות תיבות אלו (והתחלה זו) לענין רש"י מבקש להביע כאן (שייתכנו כמה פירושים בפסוק אחד)? לכאורה אין נחוץ לענין זה אלא (המשל שב)סיום הכתוב – „וכפטיש יפוצץ סלע“³⁸.

והתמיהה בדבר גדולה אף יותר: ענין זה בדיוק [שמפסוק זה למדנו כי „מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות“ – כך ענין אחד בתורה מתחלק לכמה חלקים] מופיע במסכת שבת³⁶ ובמסכת סנהדרין³⁹,

– במסכת שבת למדו מכאן ש, כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות“, ובמסכת סנהדרין – ש„מקרא אחד יוצא לכמה טעמים“ –

ובשני המקומות אכן לא הובאה תחילת הפסוק („הלא כה דברי כאש נאם ה'“), אלא רק התיבות „כפטיש יפוצץ סלע“⁴⁰.

(38) גם את"ל שצריך להביא התיבות „הלא כה דברי“ להוכיח שהפסוק איירי בד"ת (אבל ראה פרש"י וישלח שהובא לקמן ס"ז) – הול"ל „הלא כה דברי גר“ (ולא להעתיק „כאש נאם ה'“). לפירוש הרא"ם (הנ"ל הערה 26) כוונת רש"י היא גם להתחלת הכתוב („כאש וכפטיש יחד“). אבל ראה יפ"מ ונמוקי שמואל (שצויינו בהערה הנ"ל), דלפירושו לא הול"ל להפסיק ב„נאם ה'“ בין כאש לכפטיש.

(39) לד, א.

(40) וכן דייק גם במלאכת הקודש כאן [אבל מה שהקשה עפ"ז על פ"י הרא"ם בפרש"י – צ"ע, שהרי ברש"י הובאה גם התחלת הכתוב].

אבל להעיר שבירושלמי נדרים (פ"ג ה"ב)

(פשיטא – ובמיוחד בדרך הפשט – ש)רק האש (ולא הפטיש והסלע) היא המתחלקת לכמה ניצוצות.

ותוכן הפירוש הוא – כפשטות משמעות לשון רש"י – כדלהלן: „הלא כה דברי כאש [היינו דברי תורה נמשלו לאש] נאם ה' וכפטיש (– כלומר: ונמשלו לפטיש אשר) יפוצץ סלע [וכשם שהפטיש מנפץ את הסלע לכמה רסיסים – כן גם הַאשׁ (המדוברת כאן, דהיינו דברי תורה)] מתחלק לכמה ניצוצות”⁴⁶.

והטעם לכך שרש"י שינה כאן מפירושו בפרשת וישלח (ששם נקט במשל „כפטיש יפוצץ סלע” כשלעצמו, כנ"ל) – הוא לפי שבפירוש הפסוק דידן יש חידוש באופן הקשר והיחס שבין „מדרשו” ו„פשוטו”, והדוגמא המתאימה לכך היא מהתחלקות האש דוקא לכמה ניצוצות, כדלקמן.

ט. כוונת לשון רש"י במה שכתב „(לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו כו') והדרשה תדרש” היא לא כפי המתפרש בשטחיות – שרש"י בא להשמיענו שהדרש הוא ענין אמתי בתורה (– לפי דרך הדרש) – דמאי קא־משמע־לן?! אלא הכוונה כאן היא, שמצד „פשוטו” של המקרא כאן מתבקש כי „והדרשה תדרש”.

והיינו – על־דרך דברי רש"י בכמה

הרי שרש"י דייק שם לומר את הענין באופן ברור ופשוט: (א) הוא מסיים וכותב „מתחלקים לכמה טעמים”⁴⁶, ודבריו אלו מכוונים כלפי „דברי תורה”, ומכאן שפירוש לשון המשל „כפטיש יפוצץ סלע” שם הוא כפשטות הלשון (ובמילא אין רש"י צריך לכאר זאת להדיא) – שהפטיש מפוצץ ומפרר את הסלע לכמה חלקים, (ב) אין הוא מביא את תחילת הכתוב, „הלא כה דברי כאש נאם ה'”, אלא את התיבות „כפטיש יפוצץ סלע” בלבד.

ואם כן, פירוש רש"י בפרשתנו תמוה עוד יותר: הלמאי שינה רש"י מפירושו בפרשת וישלח (א) ונקט בלשון „מתחלק לכמה ניצוצות” (היינו שעודנו ממשיך בפירוט המשל⁴⁷), ובשל כך יש אי בהירות – מהו הדבר המתחלק, (ב) והוסיף את תחילת הפסוק „הלא כה דברי כאש נאם ה'”.

ח. והביאור בזה – ששינוי אחד מתורן בחברו:

באמצעות שני שינויים אלו שבפירושו כאן ביחס לפירושו בפרשת וישלח – (א) שהוסיף את תחילת הפסוק, „הלא כה דברי כאש”, (ב) ודייק לכתוב „מתחלק לכמה ניצוצות” – מבהיר רש"י את כוונתו כאן, שהביטוי „מתחלק” (בפירוש רש"י זה) מתייחס לתיבה „אש”⁴⁸ שבתחילת הפסוק, אשר

משמש גם בלשון זכר. וברפת בלשון חז"ל (ראה לדוגמא – עה"פ „הלא כה דברי כאש” – ברכות כב, א).

(49) להעיר מעצמות יוסף לקידושין שם (בפי' מחז"ל „אם ברזל הוא מתפוצץ”) שפי' התיבות „כפטיש יפוצץ סלע” ג"כ בדרך זו, שהן משל על אופן פעולת ה„דברי כאש”. ע"ש.

(46) והוא ע"ד לשון הגמרא בסנהדרין שם. (47) ולגירסתנו לא סיים רש"י בכלל הנמשל. וראה הגירסא בדפוס ראשון וכת"י רש"י שנעתקה לעיל הערה 19. ועד"ז הוא בעוד כת"י רש"י שתח"י. ובדפוס שני יש „וגו" בסיום הפירוש. וכן בס' הזכרון מוסיף „וכו"”. (48) ראה פרש"י לעיל (וישלח לב, ט) ש„אש”

אין שום הוכחה והכרח מן הכתוב לדברי הדרש;

ומאחר שזהו מדרש שאינו מיישב כלל „דברי המקרא דבר דבור על אופניו“ [ואין הוא מתרץ אלא קושי יחיד בלשון המקרא] – אין רש"י נוקט במדרש זה בתור פשוטו של מקרא.

אך בנידון דידן, הנה [נוסף על כך שפירוש זה של „רבתינו“ מתרץ שאלות בלשון המקרא שאינן מתיישבות על-פי הפירוש הראשון (כנ"ל שם) – גם] תוכן פירוש המדרש הוא ענין המוכרח בלאו הכי (מצד עצמו) על-פי תוכן הכתובים:

כאשר „בן חמש למקרא“ לומד את אמירת משה „למה הרעותה“, ואשר בשל כך אמר לו הקב"ה „דברי משפט“, ובזכרו לצד זאת את שלמד אודות האבות, שעל אף הצרות הרבות שבאו עליהם – בכל זאת לא באו בטענה כלשהי לפני ה' כו' – הרי ההנחה הפשוטה אצלו היא שבוודאי אמר הקב"ה למשה (את תוכן המאמר) „חבל על דאבדין ולא משתכחין כו“.

ואדרבה: אילו לא אמר כן הקב"ה למשה – היה הדבר מעורר אצל ה„בן חמש למקרא“ תמיהה גדולה: איך יתכן שהקב"ה לא יאמר זאת!?

ולכן, לאחר שרש"י מבאר כי פירוש רבותינו אינו „מתיישב אחר המקרא“ (ועל פשט המקרא להתפרש כפי הפירוש הראשון) – עדיין נותרת קושיא: מאחר שהענין מכריח (גם על-פי פשוטי המקראות) שהקב"ה אמר למשה „דברי משפט“ אלו „חבל על דאבדין כו“), מדוע לא נתפרשו הדברים בכתוב?

מקומות⁵⁰, ש„אין המקרא הזה אומר אלא דרשני“, אבל כאן יש חילוק עיקרי בדבר: במקומות אלו, על-פי דרך הפשט אי אפשר כלל ליישב את (דברי) המקרא, וממילא – „אין המקרא הזה אומר אלא דרשני“; היינו ש(עיקר⁵¹) פירוש המקרא הוא על-פי הדרש;

ואולם בפסוק דידן נוקט רש"י אופן חדש בפירוש המקרא (שעד כה לא מצאנו דוגמתו) – שאע"פ שיש למקרא זה פירוש בדרך הפשט, ויתר על כן – פירוש זה הוא הפירוש העיקרי (והראשון), מאחר שהוא דוקא המיישב „המקרא דבר דבור על אופניו“, מכל מקום, הפשט גופא „אומר“ ותובע כי „והדרשה תדרש“, היינו שיש הכרח להיזקק לדרש. זאת אומרת: הפשט גופא מכריח שהכתוב כאן מכיל הן את פירושו הפשוט והן את הפירוש שמצד „והדרשה (תדרש)“.

ומהאי טעמא מעתיק רש"י את המדרש – אע"פ ש„אין המדרש מתיישב אחר המקרא“, שכן בנידון זה רש"י „נשאר“ למסקנא (אף) עם המדרש, וכנ"ל – „והדרשה תדרש“.

י. והביאור בזה:

בשאר המקומות שבהם ציין רש"י ש„יש מדרשי אגדה רבים“ וכיוצא בזה – שכוונתו בכך להורות (כנ"ל סעיף ג) שעל-פי פשוטו של מקרא נותר קושי שיתיישב לפי המדרש והדרש – הרי מלבד קושי זה (בלשון המקרא)

(50) מתחיל בבראשית א, א.

(51) אלא מכיון ש„אני לא באתי אלא לפשוטו“, משתדל רש"י גם בזה (בבראשית וכו') לפרשו (גם) כפשוטו („ואם באת לפרשו כפשוטו כו“).

כלומר: על-פי פשוטו של מקרא הכתוב כאן מספר ומודיע אודות שני דיבורים של הקב"ה למשה⁵⁴: (א) הדיבורים האמורים בפירוש בכתוב, על-פי פשטות לשון המקרא. (ב) "דברי משפט" המרומזים באותן התיבות בכתוב (על-פי דרך הדרש).

יא. ומאחר שרש"י נוקט כאן אופן חדש בפירוש המקרא,

— כי בכל מקום אחר שייך הפירוש באופן ברור לחלק מסוים בתורה: הפירושים שעל-דרך הפשט (ובכלל זה האגדות המיישבות דברי המקרא דבר דבור על אופניו, שהן חלק מפשוטו של מקרא) — מקומם בחלק הפשט שבתורה, ואילו הפירושים שעל-דרך הדרש — (במדרשי אגדה —) חלק הדרש שבתורה;

אך בדברי רש"י כאן ישנו פירוש שבבחינת "ארכבי אתרי רכשי"⁵⁵: הפירוש מוכרח מצד פשט המקרא, אך איה מקומו? — (לא בפשט המקרא, כי אם) בחלק הדרש שבו שאינו "מתיישב אחר המקרא"!

ועל כן הוכרח רש"י להביא ראייה לאופן שכזה בפירוש המקרא — "שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות", וכוונת הדברים היא (כנ"ל סעיף ח) שהאש "מתחלק לכמה ניצוצות":

54) ועפ"י מתורצת בפשטות השקו"ט במפרשי רש"י מה הם הדברי משפט (ראה לעיל הערה 16) — כי לכן כי רש"י, והדרשה תדרש, שהם הם הדברי משפט גם לפי פשוטו. ולהעיר גם מבאר יצחק כאן.

55) ע"ד כתובות נה, ב. ועוד.

הן אמת שלא כל דיבורי ה' אל משה מפורשים ומפורטים בתורה (שבכתב), אבל הלא כאן הכתוב אומר, "וידבר אלקים אל משה, דבר אתו משפט", ומה עוד שהכתוב אכן מודיענו כמה ענינים ופרטים שהקב"ה אמר למשה באותה שעה; ועוד זאת: בפרשת שמות⁵² מסופר שעל אמירת משה, "למה הרעותה" השיבו הקב"ה "עתה תראה גוי", שהוא ענין של "דברי משפט", כמו שפירש רש"י שם, ומדוע אפוא אין הכתוב מספר גם אודות "דברי משפט" האמורים⁵³ ("חבל על דאבדין כו")? ובפרט שזוהי טענה חזקה ביותר (גם על-פי פשט).

ולפיכך ממשיך רש"י ומוסיף, "לכך אני אומר יתיישב המקרא כו" והדרשה תדרש: מאחר שמצאנו הכרח בתוכן הכתובים ורמז בלשון הכתובים (על-כלפנים על-דרך הדרש) על "דברי משפט" אלה ("חבל על דאבדין כו") — הרי זה גופא מכריח כי "והדרשה תדרש": הפשט (של סיפור הכתוב) אומר ומעורר שעלינו (גם) לדרוש את הפסוקים.

52) ג, א.

53) ואין לומר שהם הם הדברי משפט שבפרש"י שמות שם, כי ברש"י שם מביא רק "לא כאברהם כו", ומכיון שמצינו אצל כל האבות שלא הרהרו אחרי מדותיו, מסתבר, שהקב"ה הוכיח את משה מכולם. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז (ע' 47 ואילך) שכוונת רש"י בפ' שמות היא רק בנוגע ל"הרהורו" של משה באמירת "למה הרעותה", שלכן הדוגמא המתאימה לזה היא רק (א) מאברהם (ב) בנוגע להעקידה. משא"כ בפרש"י בפרשתנו הכוונה ב"גדרש לענין של מעלה" היא לכללות תוכן דברי משה שהיו באופן של "הרהור", ולכן מביא מכל האבות. ע"ש באורך.

ישראל": הפירוש הראשון, שתיבת "לו" מכוונת כלפי המזבח («קרא שם המזבח על שם הנס»), הוא ענין של פשט; ולפירוש השני, «שהקב"ה קראו ליעקב אֵל», יש «טעם» של דרש].

אך בפרשתנו כאן מוסיף רש"י חידוש שלא שמענו כלפי «כה דברי», שאופן ההתחלקות הוא כהתחלקות האש לכמה ניצוצות: «טעמים» של שני הפירושים שווה – שניהם הם תוכן (והכרח) שמצד דרך הפשט [על-דרך מה שכל הניצוצות שווים בכמות ובאיכות], והחילוק הוא רק במקומם: הפירוש האחד («ניצוץ» הפשט) נמצא במקום פלוני – בפשטות לשון הכתובים; ואילו הפירוש השני («ניצוץ» ה"דרשה") נמצא במקום אחר – במדרשו של מקרא.

יב. מכל הנ"ל ניתן להוכיח ביתר שאת וביתר עז אשר כל התורה תורה אחת היא:

התוכן של «תורה אחת» אינו רק שאופני הלימוד השונים נאמרו באותו פסוק ומאמר (ויתר על כן – שמשלת-שלים זה מזה, וכידוע⁵⁶, שארבעת אופני הלימוד – פרד"ס – מכוונים כנגד ארבעת העולמות אצילות-בריאה-יצירה-עשיה, המשתלשלים זה מזה), ומשום כך בהכרח שכל חלקי התורה יתאימו זה לזה,

ולא רק שכל חלקי התורה יוצרים

57 ראה ע"ח (הובא בנגיד ומצוה בתחלתו. נהר שלום בהקדמת רחובות הנהר בסופה), מ"ח (מס' חיוב הנשמות פ"א מ"ב) – הובאו ונתבארו בלקו"ד ח"ד תשע"א, א. הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות (נעתקה בקונטרס עה"ח (הוספה הא') ע' 62 ואילך). רמ"ז לזח"א ד, סע"ב.

החילוק בפשטות בין האופן שבו סלע מתנפץ לכמה חלקים לאופן ההתחלקות של אש לכמה ניצוצות – הוא:

כאשר סלע מתבקע ונשבר לחלקים רבים – כל אחד מן החלקים שונה מזולתו, בגודלו ובצורתו וכו';

משא"כ הניצוצות הניתזים מן האש נראים כולם שווים, הן בכמות והן באיכות. העין אינה רואה כל הבדל בין ניצוץ אחד למשנהו, והדבר היחיד המבדיל ביניהם הוא שכל ניצוץ ניתן לכיוון אחר ולמקום אחר: האחד פונה לצד מערב, וזולתו – לצד דרום וכו'.

ועל-דרך-זה הוא החילוק בנוגע לדברי תורה:

ישנו האופן האמור בפירוש רש"י בפרשת וישלח – «ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים»⁵⁶ – דהיינו התחלקות דברי התורה לאופני לימוד שונים; וזהו בדוגמת «כפטיש יפוצץ סלע», שאין כאן שינוי בין החלקים במקום בלבד, אלא אף שינוי בתוכן וב«טעם»: לפירוש האחד יש «טעם» של פשט, ולזולתו – «טעם» של דרש וכו',

[וכשני הפירושים בדברי רש"י שם על הנאמר «ויקרא לו אֵל אלקי

56) וכן בסנהדרין שם («מתחלקים לכמה טעמים»). ועד"ז בשבת שם – «שבעים לשון». ועפמשנת בלקו"ש חט"ז (ע' 238) בנוגע להענינים שנאמרו בדיבור אחד, שזה מורה שהם ענין ותוכן אחד (ע"ש) – יש לומר, שבירושלמי נדרים שם, שהובאה גם התחלת הכתוב (כנ"ל הערה 40), הכוונה להתחלקות האש לכמה ניצוצות (שככולם יש אותה האיכות), כדלקמן בפנים בפרש"י פרשתנו.

ובמיוחד – כללות הענין של תוארי השם, „רגליו“, „אצבע“ וכו', בנגלה דתורה⁶³,

ועל-דרך-זה לאידך גיסא – ובפשטות, כפי שמצינו בכמה וכמה מכתבי האריז"ל פירושים וענינים על-דרך הפשט.

ועל-ידי לימוד כל חלקי התורה באופן של „תורה אחת“, נזכה תיכף ומיד ללימוד⁶⁴ תורתו של משיח⁶⁵, שילמד תורה את כל העם כולו⁶⁶, ובמהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ וארא, ש"פ בא
חומשה עשר בשבט תשמ"א)

יחד „קומה שלימה“ אחת (על-דרך מה שכל אברי האדם, הן אברי גופו והן אברי נפשו, מרכיבים יחד „אדם“ אחד (שלם)⁵⁸,

אלא אף יתרה מזו: גם כפי שכל חלק בתורה עומד ב„מקום“ הקבוע עבורו [והלימוד בחלק זה בתורה הוא דוקא לפי כללי הלימוד המתאימים לחלק זה]⁵⁹ – שהרי לכל חלק בתורה יש כללי לימוד משלו] – הנה מצד היותו חלק מתורת ה', אשר היא „דברי כאש“, למעלה מהתחלקות (כמו פשיטותה של האש), עודנו (במהותו ובאמתתו) חד עם כל שאר חלקי התורה, ועד שאפשרי שמקומו של ענין המוכרח בפשוטו של מקרא ייקבע בחלק הדרוש.

יג. ומכאן למדנו גם הוראה בנוגע לפנימיות התורה (נשמתא דאורייתא תא⁶⁰), שיש לדעת כי היא כולא חד עם נגלה דתורה (גופא דאורייתא⁶⁰),

עד אשר – כפי שמוצאים אנו בכמה מקומות – „אין הענין בנגלה אומר אלא דרשני בפנימיות התורה“: נגלה דתורה גופא מכריח⁶¹ פירוש השייך לנשמתא דאורייתא⁶²,

ראה לקו"ת ר"פ נצבים. ובכ"מ.

58) ראה לקו"ת ר"פ נצבים. ובכ"מ.
59) שלכן „אין למדין הלכה מאגדות“ (נסמן בשדי חמד כללים מערכת אין למדין כו'. אנציק' תלמודית ע' אגדה בסופו). וראה לדוגמא השקו"ט אם כללי פסקי ההלכה (הלכה כפלוני כו') נאמרו במילי דאגדה (שד"ח כללים מערכת ה' כלל לב. אנציק' תלמודית ע' הלכה עמ' רמב"ג).

60) זח"ג קנב, א.

61) ראה שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' עג בפ"י מחז"ל דדברה תורה דברי הבאי וגוזמא (חולין ז', ב. ועוד).

62) לדוגמא – מ"ש (תצא כב, ח) גבי מעקה

„בית חדש“, אף שחיוב מעקה הוא גם אם אינו חדש⁶³, אלא שענין המעקה בעבודה רוחנית שייך (בעיקר) כשבונים בית חדש (ראה בארוכה לקו"ש חיי"ט ע' 208 ואילך).

63) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"א ה"ט. ורבו הספרים המדברים בזה.

64) שיהי' באופן של ראי' (לקו"ת צו יז, א"ב. ש' האמונה פ"ס. סד"ה וידבר אלקים (השני) תרצ"ט. ועוד). שבראי' רואה בבת אחת את כל הדבר כולו, בכללותו ובכל פרטיו (ראה ש' האמונה שם פנ"ט. ס' הליקוטים (מאמרי וכו' דהצ"צ) מע' ראי'. וש"נ. סה"מ תרס"ח ע' ריא).

65) יחידיה של כל בני' (ראה ד"ה וידבר אלקים שם בשם הרמ"ז. וראה ל"ת להאריז"ל בראשית עה"פ ויתהלך חנוך. ועוד).

66) לקו"ת צו שם, א. ש' האמונה פנ"ו ואילך. ועוד.

(* בספרי עה"פ: משנת חדשתו עשה לו מעקה (היינו, שהחיוב חל לא רק כשנכנס לדור בו (כמזוהר), כ"א תיכף כשנבנה (או נקנה לו)). אבל עדיין אין זה מתקן לשון הכתוב „כי תבנה בית חדש“, דמשמע מזה שהחיוב הוא דוקא כשבונים בית חדש.